

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง จริต ๖ กับความเข้าใจชีวิตของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนา ยุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี มีวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อ ๑) เพื่อศึกษาระดับ พฤติกรรมจริต ๖ และระดับความเข้าใจชีวิต ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่ศูนย์วิปัสสนา ยุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์๒) ปทุมธานี ๒) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัจจัยส่วนบุคคลและจริต ๖ ต่อความเข้าใจชีวิต ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่ศูนย์วิปัสสนา ยุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์๒) ปทุมธานี และ ๓) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างจริต ๖ กับความเข้าใจชีวิต ของผู้ ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ที่ศูนย์วิปัสสนา ยุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์๒) ปทุมธานี จำนวน ๒๐๔ คน

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็น แบบสอบถาม (Questionnaire) สถิติที่ใช้ประกอบด้วย การแจกแจงความถี่ (Frequency Distribution) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) การ ทดสอบความแตกต่างในระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมและการรู้คิดเกี่ยวกับสุขภาวะด้าน ต่างๆ ด้วยค่าที (t-test) การทดสอบค่าเอฟ (F-test) ตามด้วย One Way ANOVA และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน

ในบทนี้ผู้วิจัยจะได้นำเสนอ สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลวิเคราะห์ข้อมูลและ ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้และเพื่อการวิจัยครั้งต่อไปตามลำดับดังนี้

- ๑) สรุปผลการวิจัย
- ๒) อภิปรายผลการวิจัย
- ๓) ข้อเสนอแนะการวิจัย

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ข้อมูลทั่วไป

พบว่า พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน ๑๗๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๕.๘๐ มีอายุ ๔๑-๖๐ ปี จำนวน ๑๐๗ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๒.๕๐ มีสถานภาพโสด จำนวน ๙๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๖๐ มีระดับการศึกษาปริญญาตรีหรือเทียบเท่า จำนวน ๑๐๑ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๙.๕๐ มีอาชีพอื่นๆ จำนวน ๗๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๕.๓๐ มีรายได้สูงกว่า ๒๕,๐๐๐ บาท จำนวน ๑๐๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๑.๕๐ ระยะเวลาที่เคยฝึกปฏิบัติกรรมฐาน ๑-

๕ ปี จำนวน ๙๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๖๐ มีความถี่ในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนาญาณพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) อื่นๆนอกเนื่องจากในแบบสอบถาม จำนวน ๑๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๓.๔๐ มีระยะเวลาที่เคยฝึกวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนาญาณพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ๗ วัน จำนวน ๙๖ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๑๐ มีสาเหตุการมาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนาญาณพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) คือต้องการศึกษาแนวทางปฏิบัติ จำนวน ๑๑๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๔.๙๐

๕.๑.๒ สรุปผลระดับจิต ๖ ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนาญาณพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี พบว่าผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนาญาณพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ลักษณะจิต ๖ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = ๒.๘๖$) เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมเป็นรายด้านพบว่า มี พุทธิจิตมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๙๖$) รองลงมา มีสังขารจิต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๕๙$) ส่วนราคะจิต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๕๙$) มีโทสะจิต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๑๑$) มีโมหะจิต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๕๓$) และมีวิตกจิตน้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = ๒.๔๐$) ตามลำดับ

๕.๑.๓ สรุปผลระดับความเข้าใจชีวิต ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนาญาณพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี พบว่าผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนาญาณพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี มีความเข้าใจชีวิตโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๘๓$) เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมเป็นรายด้านพบว่า มีความเข้าใจชีวิตด้านอนิจจังมากที่สุด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ ($\bar{X} = ๔.๓๖$) รองลงมา ได้แก่ ความเข้าใจชีวิตด้านทุกขัง มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๖๓$) ส่วนความเข้าใจชีวิตด้านอนัตตา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = ๓.๔๙$) ตามลำดับ

๕.๑.๔ สรุปผลการเปรียบเทียบปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลและระดับความเข้าใจชีวิต ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนาญาณพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี

ด้าน เพศ สรุปผลการวิจัยพบว่า เพศชายมีโมหะจิตมากกว่าเพศหญิงอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนความเข้าใจชีวิตไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ด้าน อายุ สรุปผลการวิจัยพบว่า อายุแตกต่างกันมีระดับ จิต ๖ ด้านราคะจิต ด้านโทสะจิต ด้านวิตกจิต แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สรุปโดยภาพรวม พบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ที่มีอายุระหว่าง ๒๖-๔๐ปี มีราคจริต โมหะจริตและวิตกจริต สูงกว่าทุกกลุ่มอายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความเข้าใจชีวิตไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ด้าน สถานภาพ สรุปผลการวิจัยพบว่า สถานภาพที่แตกต่างกันมีระดับ จริต ๖ และความเข้าใจชีวิตไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ด้านอาชีพ สรุปผลการวิจัยพบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ที่มีอาชีพแตกต่างกันมีระดับ จริต ๖ และความเข้าใจชีวิตแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สรุปโดยภาพรวม พบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ที่มีอาชีพอื่นๆ มีราคจริต สูงกว่า นักศึกษา ข้าราชการและพนักงานบริษัท อย่างมีนัยสำคัญ ส่วนความเข้าใจชีวิตไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ด้านรายได้สรุปผลการวิจัยพบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานีที่มี รายได้ที่แตกต่างกันมีระดับ จริต ๖ และความเข้าใจชีวิตไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๕.๑.๕ สรุปผลการศึกษาความสัมพันธ์ของจริต ๖ ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี กับความเข้าใจชีวิต

สรุปผลการวิจัยโดยภาพรวม พบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานีที่มีลักษณะเป็นพุทธิจริต และสัทธาจริต มีความสัมพันธ์กับความเข้าใจชีวิต ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วน ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ที่มีลักษณะเป็นโทสะจริต และโมหะจริต มีความสัมพันธ์กับความเข้าใจชีวิต ในเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

เมื่อ จำแนกเป็นรายด้าน พบว่า

ด้าน อนิจจัง

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานีที่มีลักษณะเป็นพุทธิจริต และสัทธาจริต มีความสัมพันธ์กับความเข้าใจชีวิต ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วน ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานีที่มีลักษณะเป็น ราคจริต โทสะจริต โมหะจริต และวิตกจริตมีความสัมพันธ์กับความเข้าใจชีวิต ในเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ด้าน ทุกข์

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ที่มีลักษณะเป็นโรคจิต โมหจิต และวิตกจิต มีความสัมพันธ์กับความเข้าใจชีวิต ด้านทุกข์ ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วน ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ที่มีลักษณะเป็น โทสจิต มีความสัมพันธ์กับความเข้าใจชีวิต ในเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ด้าน อนัตตา

ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ที่มีลักษณะเป็น โมหจิต พุทธจิตและสัทธาจิต มีความสัมพันธ์กับความเข้าใจชีวิต ด้านอนัตตา ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ส่วน ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ที่มีลักษณะเป็นโรคจิต โทสจิต และวิตกจิต มีความสัมพันธ์กับความเข้าใจชีวิต ในเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑ ข้อมูลทั่วไป

พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน ๑๗๕ คน มีอายุระหว่าง ๔๑-๖๐ ปี ส่วนใหญ่มีสถานภาพโสด และมีระดับการศึกษาปริญญาตรีหรือเทียบเท่า มีอาชีพอื่นๆ จำนวน ๗๒ คน ส่วนใหญ่มีรายได้สูงกว่า ๒๕,๐๐๐ บาท ส่วนใหญ่ที่เคยฝึกปฏิบัติกรรมฐาน ๑-๕ ปี ส่วนใหญ่มีระยะเวลาที่ฝึกวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ๗ วัน และสาเหตุการมาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) คือต้องการศึกษาแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

จะสังเกตได้ว่า มาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ส่วนใหญ่เป็นเพศ หญิง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในปัจจุบัน ผู้หญิงให้ความสนใจในการปฏิบัติธรรมมากในการที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยอมรับว่า ผู้หญิงก็มีศักยภาพที่จะบรรลุธรรมได้ เท่าเทียมกับผู้ชาย ถือเป็นจุดเด่นของพระพุทธศาสนา เป็นก้าวแรกของพระพุทธศาสนา สตรีที่มีชื่อปรากฏอยู่ในวรรณคดีบาลีมีประมาณ ๗๐๐ คน ส่วนใหญ่ที่เคยฝึกปฏิบัติกรรมฐานและสาเหตุการมาปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) คือ ต้องการ ศึกษาแนวทางปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

๕.๑.๒ อภิปรายผลระดับจิต ๖

ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนา

ยวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี พบว่าผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนา ยวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ลักษณะจิต ๖ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมเป็นรายด้านพบว่า มี พุทธิจิตมากที่สุด รองลงมา มีสัทธาจิต ส่วนราคจิต โทสจิต และมีโมหจิต มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ส่วน วิตกจิตน้อยที่สุด มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับน้อย ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาประพนธ์ รักเรียน^๑ ได้ศึกษาเรื่องจิตกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท โดยการรวบรวมข้อมูลเรื่องจิตของบุคคลที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และนำข้อมูลมาจำแนก วิเคราะห์และสรุปผลนำเสนอเป็นข้อมูลงานวิจัย ซึ่งผลการวิจัยพบว่า จิตเป็นผลของกรรม และเป็นเหตุให้เกิดการทำความกรรม ที่แสดงออกมาเป็นพฤติกรรมตามสภาวะธรรมที่เป็นกุศลหรืออกุศล ที่นอนเนื่องอยู่ในจิตใจ ทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน จิตทำให้ทราบว่า บุคคลมีสภาวะธรรมสะสมมาตั้งแต่อดีตชาติ อันเป็นตัวกำหนดรูปแบบแห่งพฤติกรรมในปัจจุบันชาติ เมื่อจะปฏิบัติเพื่อการหลุดพ้นจึงต้องพิจารณาว่า จิตผู้นั้นเป็นอย่างไร เพื่อจะได้ใช้หมวดธรรมมาแก้ปัญหาได้ถูกต้อง อันจะทำให้เกิดบรรลุผลได้ตามที่ตั้งใจไว้ คือต้องจะพิจารณาว่า บุคคลนั้นมีจิตที่เป็นกุศลหรืออกุศลแล้วจึงมอบกรรมฐานที่เหมาะสมแก่จิตนั้นๆ เพื่อให้บรรลุธรรมได้อย่างรวดเร็ว เรื่องจิต ๖ จึงถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในการบำเพ็ญธรรมและการบรรลุธรรมในพุทธศาสนาเถรวาท

ส่วนงานวิจัยของพระชัชวาล ศรีสุข^๒ ได้ศึกษาโครงสร้างและหลักคำสอนในพระอภิธรรมปิฎกในแง่อภิปรัชญาและจิตวิทยาไว้ว่า สถานะของจิต การรับรู้ในกุศลจิต และอกุศลจิต อันประกอบไปด้วยจิต ๖ ประเภทได้แก่ ราคจิต โทสจิต โมหจิต สัทธาจิต พุทธิจิต และ วิตกจิต การใช้กลไกเพื่อเป็นวัตถุในการเพ่งดูจิตให้เป็นสมาธิ และได้กล่าวถึงนิรวัน ๕ อันเป็นอุปสรรคกันจิตไม่ให้เจริญก้าวหน้าในการปฏิบัติ

^๑ พระมหาประพนธ์ รักเรียน, “จิตกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

^๒ พระชัชวาล ศรีสุข, “ศาสนากับการพัฒนบุคลิกภาพ : ศึกษาเปรียบเทียบหลักคำสอนเกี่ยวกับการพัฒนาบุคลิกภาพในพุทธศาสนา และศาสนาคริสต์ ”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต** , (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๑), หน้า บทคัดย่อ.

สมเด็จพระญาณสังวร ^๓ (เจริญ สุวฑฺฒโน) ได้อธิบายความเชื่อทางพุทธศาสนาไว้ว่า เครื่องชกนำอันแรกที่ทำให้เกิดไตรสรณคมน์ หรือเป็นพุทธศาสนิกชนผู้นับถือพุทธศาสนา คือสิ่งที่เกิดขึ้นในใจ ๒ อย่างได้แก่ ศรัทธากับปสาทะ ศรัทธา แปลว่าความเชื่อ ปสาทะ แปลว่าความเลื่อมใส ศรัทธาที่ไม่ถูกต้องก็เป็นอันตรายแก่การนับถือ เพราะเมื่อศรัทธาไม่ถูกต้อง ปสาทะก็ไม่ถูกต้องเช่นเดียวกัน ดังนั้นต้องมีความเชื่ออย่างถูกต้องต่อทางพุทธศาสนา คือเชื่อว่าพระพุทธเจ้าตรัสรู้จริงเพราะจะไม่มีพลังเลงสงสัยในพระธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดง ไม่ลังเลสงสัยในพระสงฆ์ ความเชื่อความเลื่อมใสนี้เกิดขึ้นเพราะตั้งใจสดับฟังพระธรรม หรือศึกษาในพระพุทธศาสนาให้รู้ซาบซึ้ง โดยเฉพาะรู้จักบาปบุญ หรือกรรมดีกรรมชั่ว เป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าตรัสสั่งสอนว่า บุญเป็นกรรมดี ก็เชื่อว่าบุญเป็นกรรมดีจริง เช่น ความมีน้ำใจ มีใจเมตตา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สงเคราะห์ ช่วยเหลือ บาปเป็นกรรมชั่วจริง เช่นมีใจละโมภโลภมาก โหดร้าย หลงใหลประพฤติชั่วร้าย ซ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น ตามที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสสั่งสอนว่า กรรมดีให้ผลดี กรรมชั่วให้ผลชั่วไม่สับสนกัน เหมือนหว่างพืชเช่นไร ย่อมได้รับผลเช่นนั้น ดังนั้น บุญก็ให้ผลดี บาปก็ให้ผลร้าย และจะไม่ลังเลสงสัยในผลของบาป บุญที่ตนเองได้ไว้ ตามที่พระพุทธเจ้าตรัสสอนให้ทุกคนนึกคิดอยู่เสมอว่าเรามีกรรมเป็นของตน เป็นทายาทแห่งผลกรรมที่ทำได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว

๕.๑.๓ อภิปรายผลระดับความเข้าใจชีวิต ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี พบว่าผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี มีความเข้าใจชีวิตโดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมเป็นรายด้านพบว่า มีความเข้าใจชีวิตด้าน อนิจจังมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ ความเข้าใจชีวิตด้านทุกขัง ส่วนความเข้าใจชีวิตด้าน อนัตตา มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดตามลำดับ

จากงานวิจัย พบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี พิจารณาเห็น อนิจจัง และทุกขัง ได้มากกว่า อนัตตา เพราะอนัตตาเป็นธรรมที่เข้าใจได้ยาก ลึกซึ้งและมีในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ที่สอนถึงความไม่มีตัวตน พระพุทธศาสนาได้กล่าวไว้ว่า หากความรู้ความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน หรือความรู้ที่ผันแปรผิดพลาดจากความเป็นจริงที่นำไปสู่ความเข้าใจผิด หลงผิด การหลงตัวเอง และประพฤติปฏิบัติไม่ถูกต้อง เห็นสิ่งไม่เที่ยงว่าเที่ยง เห็นสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าเป็นสุข เห็นสิ่งมิใช่ตัวตนว่าตัวตน เห็นสิ่งที่ไม่งามว่างาม พร้อมทั้งปรุง

^๓ สมเด็จพระญาณสังวร (เจริญ สุวฑฺฒโน), **หลักพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาเมฆกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๑๕๒ - ๑๕๔.

แต่งยึดมั่นถือมั่น ในสิ่งที่ปรุงแต่งโดยมีตัวตนเป็นพื้นฐานที่เหนียวแน่น โดยหาว่าไม่ว่าทั้งกาย จิต รูป และนามเป็นเพียงสภาพธรรมซึ่งไม่ใช่ตัวตนบุคคลแต่อย่างใด

พระไตรลักษณ์ที่จะเป็นอารมณ์ของวิปัสสนากรรมฐานได้นั้น จะต้องเกิดจาก

สัพพัญญุตญาณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเฉพาะ นอกจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้ว ไม่มีใครจะสามารถนำมาสั่งสอนได้ แม้แต่จะได้ฟังคำสั่งสอนมาจากพระพุทธรูป ดังปรากฏใน (สมุโมหวิโนทนี)^๔ “ซึ่งแปลเป็นใจความว่า อนัตตลักษณะ เป็นวิสัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์เดียว ผู้อื่นไม่สามารถสอนได้ เพราะอนัตตลักษณะนั้น สุขุมคัมภีรภาพยิ่งนัก ไม่อาจจะเห็นได้ชัดโดยง่าย” ในการเทศนาของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ทรงเทศนา อนิจจัง ทุกขังก่อน แล้วจึงเทศนา อนัตตาท่อภายหลัง ดังมีเรื่องทีกล่าวว่า “สมัยนอกพุทธกาล มีพระดาบสองคมหนึ่งชื่อ สรภังคดาบส ก็คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสวยพระชาติเป็นพระบรมโพธิสัตว์ กำลังสร้างบารมีอยู่นั่นเอง ได้ทรงสอนให้สัตว์ทั้งหลายรู้จัก อนิจจังและทุกขัง ส่วนอนัตตานั้นไม่สามารถจะสอนได้ และแท้จริง อนิจจังและทุกขัง ที่ท่านสรภังคดาบสสอนนั้น ก็ไม่ใช่อนิจจังทุกขังแท้ เป็นเพียงอนิจจังทุกขังเทียม เพราะอนิจจังและทุกขังที่ท่านสรภังคดาบสสอนนั้น ถือสมมติบัญญัติเป็นอารมณ์ หาใช่ปรมาตมอารมณ์ไม่ เช่น ถ้วยโอชามแตก ก็สอนว่า เป็นอนิจจัง ส่วนทุกขังนั้น ก็เมื่อบุคคลใดได้รับความลำบาก มีการเจ็บป่วยหรือถูกภัยใดๆ เบียดเบียน ก็กล่าวว่า นี่แหละเป็นทุกขัง ส่วนอนัตตานั้น ท่านไม่อาจสอนได้ นี่ก็จะเห็นได้ว่าแม้แต่พระบรมโพธิสัตว์ ก่อนแต่การตรัสรู้ซึ่งสัพพัญญุตญาณนั้น ก็ไม่อาจจะสอนพระไตรลักษณ์ให้ สมบูรณ์ได้ ถึงแม้การสอนเพียง อนิจจัง ทุกขัง ก็ถือสมมติบัญญัติเป็นอารมณ์ หาใช่ปรมาตมอารมณ์ไม่อนิจจัง ทุกขังดังกล่าวมานั้น จึงยังไม่ใช่อารมณ์วิปัสสนากรรมฐาน และการพิจารณาโดยการถือสมมติบัญญัติ เป็นอารมณ์เช่นนั้น ไม่อาจเป็นเหตุให้ อนัตตาปรากฏขึ้นได้เลย จึงไม่สามารถถอน สักกายทิฏฐิอันอุปมาเหมือนครีเสียบอยู่ที่อุระประเทศ ออกเสียได้เลย อนัตตลักษณะที่จะปรากฏขึ้นได้ ก็ต่อเมื่อมีการพิจารณา อนิจจลักษณะ ทุกขลักษณะ อันเกิดจากปรมาตมอารมณ์ และได้เห็นลักษณะทั้งสองนั้นอย่างแจ่มชัดแล้ว เมื่อนั้นแหละ อนัตตลักษณะ ก็จะปรากฏเกิดขึ้นได้

^๔ อภ.วิ.อ. (บาลี) ๔๗/๘๐. อนตฺตลกฺขณํ ปญฺญาปนํ หิ อญฺญสฺส กสฺสจฺจ อวิสโย สพฺพญฺญพฺพุธาน เมววิสโย ฯ เอวเมตํ อนตฺตลกฺขณํ อปากกํ ฯ ตสฺมา สตฺตา อนตฺตลกฺขณํ ทสฺสเนโต อนิจฺजेเน วา ทสฺสเถติ ทุกฺขเณ วาอนิจฺจทุกฺขเณ วา ฯ อิธ ปน ตํ อนิจฺจทุกฺขเณหิ ทสฺสเสตีติ เวทิตพฺพํ.

๕.๑.๔ อภิปรายผลผลการเปรียบเทียบปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลและระดับ ความเข้าใจชีวิต ของผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี

ด้าน เพศ สรุปผลการวิจัยพบว่า เพศชายมีโมหจิตมากกว่าเพศหญิงอย่างมีนัยสำคัญ
ส่วนความเข้าใจชีวิตไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

ด้าน อายุ สรุปผลการวิจัยพบว่า อายุแตกต่างกันมีระดับ จริต ๖ ด้านราคจริต ด้าน
โทสจริต ด้านวิตกจริต แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สรุปโดยภาพรวม พบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระ
เกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ที่มีอายุระหว่าง ๒๖-๔๐ปี มีราคจริต โมหจริตและวิตกจริต สูงกว่าทุกกลุ่ม
อายุอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความเข้าใจชีวิตไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

งานวิจัยของ สุรรัตน์ ฝนอรุณ^๕ เรื่องการศึกษานุคลิกภาพของผู้บริหารระดับกลางใน
องค์กรเอกชน เขตกรุงเทพมหานคร ตามแนวจิต ๖ ในพระพุทธศาสนา พบว่าคนที่มีอายุน้อย จะ
มีบุคลิกภาพ ด้านราคจริต โทสจริต โมหจริตและวิตกจริต สูงกว่าคนที่มีอายุมากกว่าโดยค่าเฉลี่ย
จะลดหลั่นลงตามอายุที่เพิ่มขึ้น ส่วนสัทธาจริตและพุทธิจริต มีค่าเฉลี่ยสูงเมื่ออายุมากขึ้น

ด้าน สถานภาพ สรุปผลการวิจัยพบว่า สถานภาพที่แตกต่างกันมีระดับ จริต ๖ และ
ความเข้าใจชีวิตไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ด้านอาชีพ สรุปผลการวิจัยพบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯ
เฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ที่มีอาชีพแตกต่างกันมีระดับ จริต ๖ และ ความเข้าใจชีวิต
แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

สรุปโดยภาพรวม พบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯเฉลิมพระ
เกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ที่มีอาชีพอื่นๆ มีราคจริต สูงกว่า นักศึกษา ข้าราชการและพนักงานบริษัท
อย่างมีนัยสำคัญ ส่วนความเข้าใจชีวิตไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ด้านรายได้สรุปผลการวิจัยพบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนายุวพุทธฯ
เฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานีที่มี รายได้ที่แตกต่างกันมีระดับ จริต ๖ และ ความเข้าใจชีวิตไม่
แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

^๕ สุรรัตน์ ฝนอรุณ, “การศึกษานุคลิกภาพของผู้บริหารระดับกลางในองค์กรเอกชน เขต
กรุงเทพมหานคร ตามแนวจิต ๖ ในพระพุทธศาสนา ”, *วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต* , (บัณฑิต
วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า บทคัดย่อ.

๕.๒.๕ อภิปรายผลการ ศึกษาความสัมพันธ์ ของจิต ๖ ผู้ปฏิบัติวิปัสสนา กรรมฐานศูนย์วิปัสสนาญาณุพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี กับความเข้าใจชีวิต

การวิจัยโดยภาพรวม พบว่า ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนาญาณุพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานีที่มีลักษณะเป็นพุทธิจิต และสัทธาจิต มีความสัมพันธ์กับความเข้าใจชีวิต ในเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

พุทธิจิต คือ ลักษณะของบุคคลที่ใช้ปัญญาในการไตร่ตรอง คิดถึงหลักของเหตุและผลเสมอในการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน มีความเมตตาเข้าใจในตัวตนของคนอื่น มองเห็นชีวิตแบบทะลุปรุโปร่ง เป็นบุคคลที่ยอมรับการเรียนรู้จากผู้อื่นเสมอ ไม่มีการถือตัวถือตน มีความอ่อนโยนในจิตใจเป็นที่ตั้ง ข้อดีของพุทธิจิตคือ การมองเห็นความเป็นจริงของชีวิต เข้าใจและสามารถแก้ปัญหาได้ลุล่วง มีชีวิตในปัจจุบันมากกว่าการจมอยู่ในอดีตหรือพะวงกับชีวิตในอนาคต พร้อมที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตัวเองอยู่เสมอ

ส่วนสัทธาจิต คือ ขอบฟ้าแห่งธรรม น้อมใจฟังคำสั่งสอน ว่านอนสอนง่าย ขอบฟ้าในสิ่งที่มิใช่สารประโยชน์ เลื่อมใสในพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์ ปิตามารดา ครูอาจารย์ อย่างแท้จริง ซึ่ง หัวใจของพระไตรลักษณ์ คืออนัตตา ในคัมภีร์อรรถกถา ปฐมปาราชิกวรรณา แสดงความหมายของอนัตตาคือว่า “ชื่อว่าเป็นอนัตตาโดยความหมายว่าไม่เป็นไปในอำนาจ”^๖ นั้นหมายความว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงปรากฏเป็นไปโดยอาการต่างๆเมื่อวิเคราะห์ตามสภาวะถึงที่สุดแล้วหาใช่มีตัวแท้ตัวจริงที่คงที่คงตัวไม่ ที่เรียกชื่อกันอย่างนั้นอย่างนี้เป็นแต่เพียงกระบวนการหรือกระบวนการแห่งรูปธรรมและนามธรรมที่เกิดจาก องค์ประกอบต่าง ๆ มาประชุมหรือประมวลกันเข้าและองค์ประกอบเหล่านั้นแต่ละอย่าง ๆ ล้วนมีการเกิดขึ้น และความเสื่อมสลายไปโดยอาการที่สัมพันธ์สืบเนื่องส่งผลทอดเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่กันทั้งภายในกระบวนการที่กำหนดแยกแยะว่าเป็นกระบวนการหนึ่งๆ และระหว่างกระบวนการต่างกระบวนการทั้งหลายต่างดำเนินไปเรื่อยๆ ทั้งนี้จะปรากฏภาพและกลายไปอย่างไรก็สุดแต่องค์ประกอบและความเป็นเหตุปัจจัยแก่กันเป็นสิ่งที่สำเร็จเสร็จสิ้นครบกระบวนการเช่น คน รถ แมว มด หมา บ้าน เป็นต้น ชื่อเหล่านั้น เป็นคำเรียกขานที่สมมติกันขึ้น เพื่อสะดวกในการสื่อสารหาใช้สภาวะที่แท้จริงไม่

ในทางตรงข้าม ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานศูนย์วิปัสสนาญาณุพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ที่มีลักษณะเป็นราคะจิต โทสะจิต โมหะจิต และวิตกจิตมีความสัมพันธ์กับความเข้าใจชีวิต ในเชิงลบอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

^๖ พ. ศ. อ. (ไทย) ๔๗/๙๘๓.

ราคะจริต โทสะจริต โมหะจริต และวิตกจริตมีความสัมพันธ์กับความเข้าใจชีวิต ในเชิงลบ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

โดยสรุปจะเห็นได้ว่าการวิจัย เรื่องจริต ๖ กับความเข้าใจชีวิต ทำให้เห็นถึงความเชื่อมโยงระหว่าง จริต ๖ และความเข้าใจชีวิต ซึ่งจะสามารถนำมาพัฒนาจิตให้รับรู้ตามสภาพความเป็นจริงโดยการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน อีกทั้งยังสามารถนำประยุกต์ใช้พัฒนาในการสอนวิปัสสนากรรมฐานได้

๕.๓ ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

๑) ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ควรมีการพัฒนาเกี่ยวกับศรัทธาและปสาทะ ในทางที่ถูกต้อง เพื่อลดข้อสงสัยเลสงสัย ทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเพื่อให้เกิดการรับรู้และเรียนรู้ตามสภาพความเป็นจริง

๒) ผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานควรส่งเสริมตนเองโดยการสำรวจ จิตตนโดยอาศัย การสำรวจ ระดับพื้นฐาน พฤติกรรมและบุคลิกภาพ และนำไปปรึกษาวิปัสสนาจารย์เพื่อช่วยแก้ไขข้อบกพร่อง และให้เข้าใจตนมากยิ่งขึ้น

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับ ศูนย์วิปัสสนายุวพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี

๑) ศูนย์วิปัสสนายุวพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ควรมีนโยบายในการพัฒนาด้านบุคลากรที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เพียงพอกับผู้ปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเนื่องจากมีผู้ปฏิบัติธรรมเพิ่มขึ้นมากตามลำดับ

๒) วิปัสสนาจารย์ประจำศูนย์วิปัสสนายุวพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ควรแนะนำผู้ฝึกปฏิบัติวิปัสสนา โดยเฉพาะไตรลักษณ์ ด้านอนัตตาให้มากขึ้น เนื่องจากผู้ปฏิบัติยังมีความเข้าใจไม่เพียงพอต่อการรับรู้ไตรลักษณ์

๕.๓.๓ ข้อเสนอแนะสำหรับโครงการวิจัยในครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาติดตามผลของผู้ปฏิบัติวิปัสสนาศูนย์วิปัสสนายุวพุทธาเฉลิมพระเกียรติ (ศูนย์ ๒) ปทุมธานี ว่าเมื่อผู้ปฏิบัติธรรมรับรู้จิตตน และมีการแก้ไขจากวิปัสสนาจารย์แล้วสามารถเข้าใจชีวิตได้ในระดับที่สูงขึ้น

๒) ควรมีการศึกษาปัจจัยทางจิต สังคม และจริต ๖ กับความเข้าใจในชีวิต

๓) ควรจะมีการศึกษา จริต ๖ ในแง่อื่นๆ เช่น ในแง่คุณลักษณะของการปรับตัว ประจักษ์ใจใฝ่สัมฤทธิ์ เพื่อเป็นการนำแนวทางพุทธศาสนามาใช้ในการศึกษาให้กว้างขวางมากยิ่งขึ้น

๔) จากการศึกษาวิจัยครั้งนี้พบว่า จริตบางด้านมีความสัมพันธ์กันสูง เช่น สัทธาจริตสัมพันธ์พุทธิจริต และโทสจริตสัมพันธ์กับโมหจริตและวิตกจริต จึงควรศึกษาความสัมพันธ์ของจริตแต่ละด้าน โดยละเอียดอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาความเข้าใจชีวิต (ไตรลักษณ์) ให้มากยิ่งขึ้นด้วย